

ПЕРЕДМОВА

«Тепер у нас є сили зайняти своє законне місце у світі».

Сі Цзіньпін, глава китайської держави і партії

«Тепер ми, європейці, повинні боротися за своє майбутнє і свою долю самі».

Ангела Меркель, канцлерка Німеччини

«Я хочу забрати своїх військових з Азії».

Дональд Трамп, президент США

Коли я приїхав до Пекіну в серпні 1994 р., то потрапив до країни, яка вже була сформована політикою реформатора Ден Сяопіна. Проте мене вразило, з якою швидкістю, що захоплює подих, розвивається Китай. Якби 15 або 20 років тому я описав, як буде виглядати Китай у 2018 р., то, напевно, люди подумали б, що я божевільний, що я втратив будь-який зв'язок з реальністю. Навряд чи хто-небудь на Заході передбачав успішний розвиток Китаю в тому вигляді, в якому він зараз відбувається. Занадто довго Китай здавався колосом на глиняних ногах. Але зараз країна розвивається, розквітає з неймовірною швидкістю. У 2017 р. Китай зміг експортувати продукції на 420 млрд доларів США більше, ніж імпортував.

Асортимент продукції варіюється від джинсів до смартфонів та літаків. Китай більше не просто всього лише «верстак» для усього світу. Зараз у Китаї найкращі у світі високошвидкісні поїзди й більшість електричних автомобілів та електричних автобусів світу їздить

дорогами саме Китаю. Разом зі США Китай лідирує у технології майбутнього – штучному інтелекті (ШІ), яка переверне з ніг на голову наш звичний світ. Китайці вже є світовими лідерами в онлайн-трейдингу та оплаті за допомогою смартфонів. А інвестиції у стартапи в Китаї вже більші, ніж у США. Найдорожчий «єдиноріг» у світі, як називають стартапи вартістю понад мільярд доларів США, родом з Китаю: він присвячений розпізнаванню облич, ще одній царині, в якій Китай зараз є світовим лідером.

Водночас Китай вперше за свою 3500-річну історію інвестує на всіх континентах: він інвестує в ключові галузі промисловості, природні ресурси та інфраструктуру. Зараз Пекін будує залізниці, дамби та електростанції такої якості, яка переконає навіть суворий Всесвітній банк, де Захід все ще має вирішальне право голосу. Проєкт, який затьмарює все інше, – це глобальний «Новий шовковий шлях», що тягнеться до Німеччини, Панами або Сенегалу. Це найбільший інфраструктурний проєкт у світі з часів будівництва Великої стіни, яке почалося у VII столітті до нашої ери.

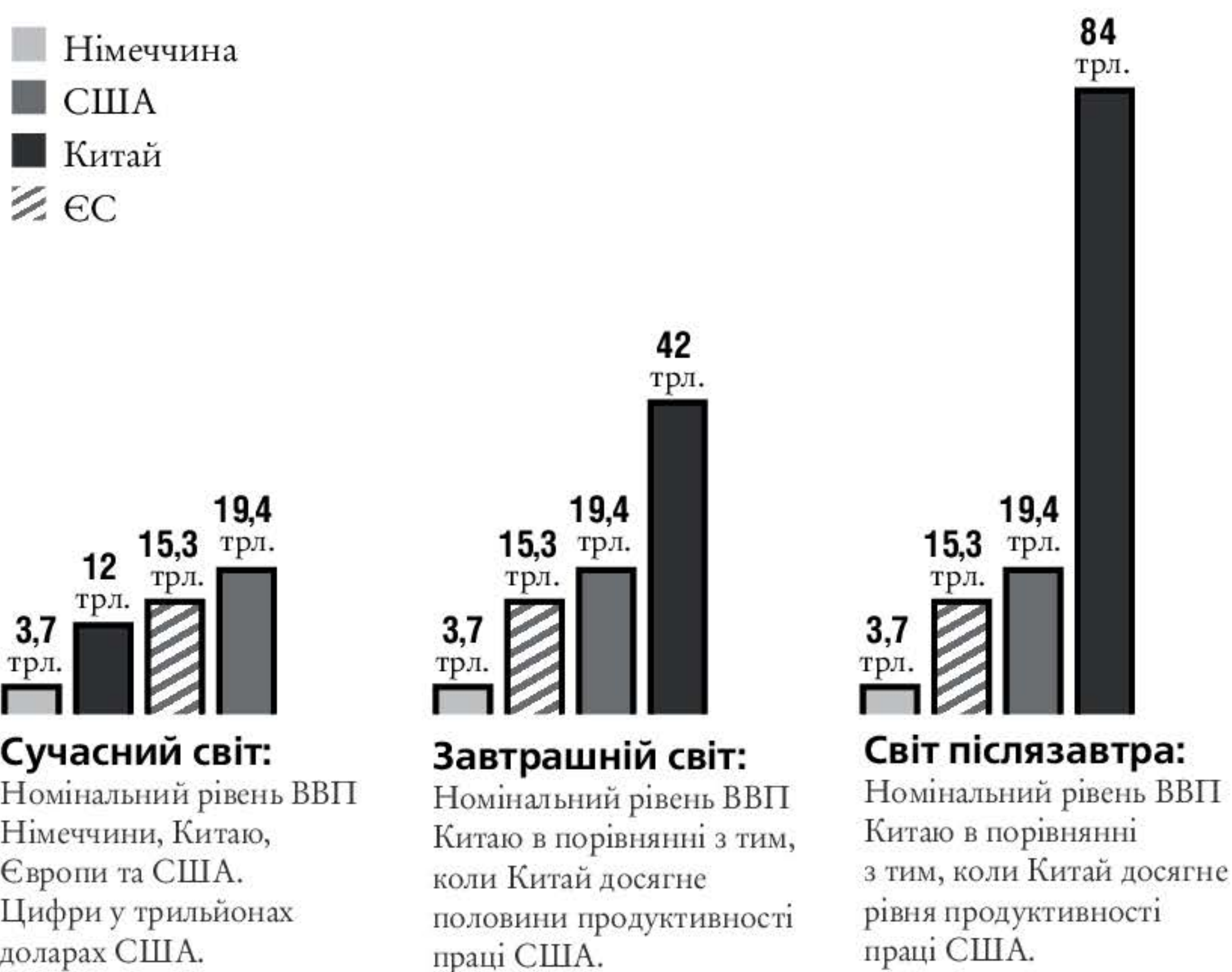
Усе більше і більше країн створюють союзи з китайцями, тому що останні щедро інвестують у них, а також тому, що ці країни хочуть стати схожими на Китай: незалежними й такими, які самовизначаються зі своїм шляхом. Китай – це країна, яка не дозволяє Заходу диктувати свої умови, яка йде своїм шляхом, своїми власними темпами, зі своєю власною політичною системою. Країна, яка зараз хоче по-новому збалансувати світ і, якщо це неможливо з глобальними інститутами, що існують, є досить сильною, щоби створювати нові. Наразі Азійський банк інфраструктурних інвестицій (АІІВ) є противагою Світовому банку, що домінує у США. У такий спосіб Китай формує нові альянси з іншими країнами, що розвиваються, сподіваючись нарешті домогтися того, щоб його голос був почутий у міжнародному концерті сильних світу цього. Це також означає, що Китай може вільно обирати валюту, в якій він веде свою торгівлю. Юань зараз є світовою резервною валютою разом з долларом США та євро. Зі старих добрих часів британський фунт та японська ена також є світовими резервними валютами.

Ще одним примітним аспектом зростання Китаю є те, що у країні немає зовнішнього боргу. У Пекіну є ощадний рахунок з найбільшими у світі валютними резервами. З точки зору купівельної спроможності гігантська імперія вже кілька років є найбільшою економікою світу. Номінально ВВП менше, але в наступній діаграмі показаний потенціал Китаю.

Тому, хоча сам Пекін дуже намагається не стати фінансово залежним, він також є найбільшим кредитором для американців. У торговій суперечці зі США цей інструмент не можна недооцінювати.

Водночас Китай більше не покладається винятково на зростання за будь-яку ціну, а стає найбільшим у світі захисником навколишнього середовища. Найбільші гідроелектростанції та більшість вітряків у світі розташовані саме в Китаї. У 2017 р. у Китаї буде встановлено майже в десять разів більше гігават сонячних батарей, ніж у всій Європі, разом узятій. Окрім того, Китай встановлює стандарти у промисловості 4.0 – з повністю автоматизованими, самонавчальними

фабриками. Технологічні компанії, такі як Alibaba, Tencent та China Mobile, задають тренд і наразі входять до числа найбільших світових акціонерних корпорацій.

І навіть з точки зору м'якої сили (англ. softpower) – можливості отримувати бажане через співробітництво – Китай уже серед лідерів. Майстер чаювання Ву вже є персонажем LEGO. Наразі Art Basel Hong Kong важливіший, ніж його колега в Маямі. А колишній директор Лувру Анрі Лойретт нещодавно зізнався: «Правда у тому, що Лувр – не універсальний музей». Це музей Заходу. Але зараз часи змінюються. Китайська гра го, якій 2500 років, становить явну конкуренцію шахам. Найбільші кіностудії світу зараз розташовані в Китаї. Більшість кінотеатрів у світі належать китайцям, зокрема й багато американських. Навіть одна з великих голлівудських студій уже в китайських руках – сьогодні жоден голлівудський фільм не може себе окупити без доходу від китайських кінотеатрів. Топовий голлівудський актор Метт Деймон грає в китайсько-американській голлівудській постановці найманця, який смиренно бере уроки у розумних китайських бійців.

Навіть з точки зору скорочення кількості бідного населення Китай випереджає Захід. Жодна велика країна у світовій історії не витягла свій народ зі злиднів так швидко, як це зробив Китай. А це ще треба було здійснити! Він дійсно вийшов з такої масштабної кризи, яка могла б зруйнувати більшість інших країн. У XVIII столітті частка Китаю у світовій економіці становила 30%, за часів Культурної революції при Мао – всього 2%. Тепер знову 15%. Китай повернувся, але у нього є ще багато шансів досягти вищого рівня: річний дохід на душу населення у китайців становить всього близько 9000 доларів США. У США – понад 60 тисяч, і ніщо не завадить Китаю коли-небудь досягти цього рівня. У майбутньому ВВП Китаю буде вдвічі більше, ніж у США. Розмір доходу домогосподарства щорічно збільшується в середньому на 6%. І це буде тривати ще довгий час.

Це зростання і численні нові можливості, що виникають насамперед у зв'язку з діджиталізацією, штучним інтелектом та електронними технологіями, порівняно легко дозволяють значній частині

населення не помічати обмежень особистої свободи, положень у галузі прав людини й відсутності демократичного волевиявлення. Більшість китайців виступають за авторитарну систему, навіть якщо нам це здається досить дивним. І ця система набирає все більше і більше прихильників, особливо в країнах, що розвиваються. У багатьох регіонах Азії або Африки стабільність та процвітання здаються людям більш важливими, ніж всеосяжне спільне волевиявлення та різноманіття громадянського суспільства. Великі переваги демократії, як ми бачимо, їх не переконують. Тим більше якщо ми подивимося на Європу, то побачимо, наскільки паралізовані демократії, що існують, та наскільки сильними стають політичні околиці. Іншими словами, наскільки нестабільною стала ця система, яка вважається такою безпечною. А якщо ми подивимося на Америку, то побачимо, що вибори можуть привести до влади рідкісного нахабу – тому що люди незадоволені та покладаються на прості рішення у важкі часи, навіть якщо ці рішення не можуть бути реалізовані на практиці.

Завдяки тому що ми на Заході все більше стурбовані собою, створюється певний вакуум, який Китай з радістю заповнює. Цілеспрямовані китайці відкривають нові ринки, інвестують в інфраструктурні проекти та мінеральні ресурси і в такий спосіб не тільки об'єднують свої зусилля в геополітичному та економічному плані, але й систематично змінюють стару, звичну структуру влади. Минули ті дні, коли Захід встановлював стандарти, а все інше вважав «фольклором».

Майбутнє? Китай!

Звичайно, Китай теж має свої власні проблеми і їх не так вже й мало. Правова система не є прозорою, діє частково під політичним контролем. У в'язницях все ще сидять люди, яким навіть не дозволяють побачитися з адвокатом. Виносяться вироки, які вже були ухвалені до засідання суду. Людей прослуховують, переслідують або садять до в'язниці через їхні політичні погляди. ЗМІ не можуть писати або транслювати те, що вони хочуть. Партійні осередки повинні бути створені в кожній компанії, навіть у західних компаніях. Протягом багатьох років Пекін оголошував про відкриття своїх ринків,

але насправді ринки відкриваються зі швидкістю черепахи. У деяких сферах протекціонізм навіть посилюється. Цілі галузі промисловості захищені від іноземної конкуренції. В інших країнах західні компанії змушені передавати технології, щоби взагалі бути представленими на китайському ринку. Все ще існують піратство та порушення патентних прав.

Окрім того, корупція і скандали, подібні недавньому, що стався в липні 2018 р., коли сотні тисяч немовлят отримали неефективні й, можливо, навіть шкідливі щеплення, призвели до того, що навіть президент Сі зажадав, щоби Китай нарешті зішкріб «цю отруту зі своїх кісток». Але це простіше сказати, ніж зробити. Під час тих подій фармацевтична компанія зізналася, що діяла з корумпованих інтересів. Справжній скандал, однак, полягав у тому, що наглядовий орган все-таки виявив фальсифікацію, але повідомив про це громадськість лише через майже рік. Деякі партійні кадри бачать основне зло у відкритті країни: спокуси капіталізму – навіть капіталізму в китайському стилі – покажуть тут своє потворне обличчя.

Є труднощі й на інших фронтах: розрив між багатими та бідними збільшується, і Китай не є винятком. Води в країні мало, і вона дуже забруднена, уряду доводиться боротися за кожен літр. Це дороге і займає багато часу. Необхідно нагодувати 1,4 млрд осіб, забезпечити пропорційність процесу урбанізації, а також скоротити споживання енергії та ресурсів. Пекін усвідомлює всі ці проблеми. І вирішує їх рішуче та послідовно, що можливо тільки в системі, яка є авторитарною.

Зі схожою рішучістю та трохи приголомшливою зухвалістю Китай діє, коли міряється силою у Південно-Китайському морі або ж у відносинах зі своїми сусідами. Навіть уряди, які страждають від необґрунтованих вимог Пекіну, захоплюються його силою. Власне, у світі існує розкол у тому, що стосується оцінки сильних та слабких сторін Китаю. Тоді як на Заході, а також серед азійських суперників – Індії та Японії – слабкі сторони, як правило, переоцінюються (виснаження ресурсів, порушення прав людини, процес демократизації, реальне відкриття ринку...), в іншому світі сильні сторони грають набагато

більшу роль (ми хочемо бути частиною цього, Китай – це наш зразок для наслідування). Деякі з них, можливо, розумні й далекоглядні, інші наївні й короткозорі? У цій книжці ми також розберемося в цьому питанні.

Це вже очевидно: Захід грає все більш незначну роль у світі. Лідери Пекіну, а також керівники країн, з якими співпрацює Китай, вже давно перестали нам підкорятися. Їм навіть не потрібно з нами радитися. У них є власні уявлення про те, як повинен виглядати світ у майбутньому. На Заході вважають, що світовий порядок збився з правильного курсу в результаті підйому Китаю. Світовий порядок, у якому ми задаємо тон. Але я чув від китайців, що все нарешті приходить до ладу. Світ буде по-новому збалансований, стане більш справедливим. Ви почуєте схожі речі в Африці або Азії.

Насправді Китай не тільки йде своїм шляхом усе впевненіше у собі, а й все більше визначає глобальні правила гри. Поки я пишу цю книжку, мені стає ще ясніше, що безпосередній вплив Китаю на наше життя вже набагато більше, ніж я думав. З одного боку, Китай – це можливість для світу оновитися. Але це також і небезпека для нас, якщо ми не приймемо виклику. Якщо ми вважаємо, що не нам потрібно змінюватися, а тільки іншим.

Очевидно одне: ми нічого не можемо зробити для того, щоби змінити той факт, що Китай стає світовою державою. Навіть на те, як піднімається Китай, ми навряд чи зможемо вплинути. Але ми можемо до цього пристосуватися і вибрати розумну стратегію, яка дозволить нам відстоювати свої інтереси. Це, звичайно, нелегко, тому що ми завжди вірили, що у довгостроковій перспективі зможемо як меншість, якою є Захід, визначати правила гри для всього світу. Якими б демократичними ми не були в нашій країні, в наших міжнародних відносинах ми схильні до недемократії. Конкуренція незамінна – ми давно проповідували це китайцям. Тепер вони змагаються з нами. І тепер це нас більше не влаштовує. Ми так довго закликали Китай до відкритості в політичному, але насамперед в економічному плані. Ми хотіли відкрити для себе цей величезний ринок і тепер незадоволені, коли китайці наповнюють наш ринок своєю продукцією

і вже давно залишили нас позаду в багатьох сферах на ринках, що розвиваються.

Це всього лише два приклади з багатьох, у яких Захід застосовує подвійні стандарти. І тим самим робить видимою насамперед одну річ: страх втратити владу. У нас величезна проблема з тим, що вперше за сотні років напярм задається не Заходом. Прийняти це або придумати концепцію протидії – це велика проблема. Ніхто не може заглянути в майбутнє. Але, врешті-решт, жодна країна світу не буде визначати наше майбутнє – майбутнє Німеччини і Європи – більше, ніж Китай у найближчі десятиліття.

Китай також знизить вплив всієї Західної півкулі у глобальному масштабі. Це означає, що ми повинні піти на компроміс, відмовитися від частини влади. Це також означає, що ми повинні докладати більше зусиль і діяти більш уміло, коли йдеться про закріплення наших ідей на глобальному рівні. І це саме те, чого ми бажаємо, чи не так? Для нас важливі наші цінності. Ми хочемо, щоб вони вистояли у глобальному масштабі.

Однак у багатьох сферах Китай вже давно звільнився від своєї колишньої залежності від Заходу. Наш піднятий вказівний палець втрачає силу переконання. Ми навряд чи можемо поставити будь-які умови щодо нашого ноу-хау. Тому що нам більше потрібен китайський ринок, ніж китайцям наші ноу-хау. Незважаючи на деякі слабкі сторони, Пекін досі мудро справлявся зі своїм підйомом і зараз поступово прокладає новий курс на шляху до того, щоби стати великим гравцем на світовій арені.

Я завжди був упевнений, що Китай не впаде. Факти були проти цього. Але я був занадто обережний у своїй оцінці швидкості та успіху сходження. Чому? Ймовірно, те, що я дізнався у школі про комунізм під час Холодної війни, і те, що, здавалося б, було підтверджено після падіння Берлінської стіни, вплинуло на мене більше, ніж я розумію в ретроспективі. Адже одна звістка повторювалася в школі, як молитовне колесо: комунізм набагато поступається капіталізму, а в диктатур короткі ноги. Зрештою, люди з цим не змиряться. Це все правда. Але вона має лише обмежений зв'язок з Китаєм.

Моя точка зору була ще більш затьмарена конкретно китайськими кліше, які, як ми тепер знаємо, довели свою помилковість: «Вони не можуть робити нічого іншого, крім копіювання; вони можуть підкорятися, але не можуть розвивати; єдина маса, нехай і дуже велика, без творчого розуму не може бути нічим іншим, ніж просто світовою фабрикою». Усе ж тоді не все було централізовано керованим. Пекін дійсно досяг успіху в пробудженні амбіцій та ініціативності молодих людей зокрема. Очевидно, що уряд був переконаний у цьому. Адже люди цікаві та творчі, швидкі, на диво добре організовані й готові старанно працювати. Довгий час я не вірив, що Пекіну це вдасться.

Саме наші власні ідеологічні відбитки затуманюють наше бачення та створюють глибоко вкорінені забобони. Це одна з причин, чому ми насилу можемо повірити, що довгий час неймовірно вже давно стало частиною повсякденного життя. І саме тому нам і досі так важко реагувати на це відповідним чином.

В останні роки китайські комуністи в основному показали себе не тільки сильними, але й мирними, далекоглядними та прагматичними. Вони відкрили країну з її величезним ринковим потенціалом, так, з обмеженнями, за загальним визнанням, – принесли зростання і добробут населенню, і ми повинні радіти цьому на даному етапі. Як країна-експортер Німеччина отримує з цього вигоду більше, ніж будь-яка інша країна у світі. Майже 40% прибутку автомобільної промисловості Німеччини генерується в Китаї. За це я говорю: дякую, Китаю!

Проте я все ще переконаний, що наша система політичних та соціальних цінностей має багато переваг і сильних сторін, які ми розвивали та вдосконалювали протягом багатьох століть. І я не хочу, щоб вони загубилися в ході китайського підйому. Наша індивідуальна свобода, різноманітність громадянського суспільства з ініціативами його громадян та їхньою участю, а також наша правова і соціальна система збереглися принаймні у своїй первісній ідеї. Так, спільне визначення є громіздким, довгохвильовим і може бути неймовірно дратівливим, але над цим можна попрацювати. Крім того, існує ре-

лігійна свобода, свобода преси, захист навколишнього середовища і даних, які принаймні намагаються зберегти наше приватне життя. Ці цінності повинні стати невіддільною частиною нового світового порядку. Але, на жаль, це не відбувається само собою. Нам потрібна влада, щоб забезпечити їхнє дотримання. Ми можемо це зробити? Не тільки в самому серці Європи, але й на її околицях ми є свідками ерозії демократії, що підживлюється, серед іншого, націоналізмом, який, на жаль, став невіддільною частиною європейської політики. З Дональдом Трампом на чолі США ми є свідками систематичного розпаду структур та інститутів, на яких десятиліттями базувався Захід. Занадто повільно ми розуміємо, що, можливо, занадто зручно влаштувалися.

Як так могло статися, що тільки в одному південнокитайському місті Шеньчжень вже експлуатується 16 тисяч електричних автобусів, у той час як у Німеччині, країні енергетичної трансформації, немає скільки-небудь значного парку електричних автобусів у жодному місті? Це був найпростіший приклад. Як так могло статися, що ми відстаємо в електронному управлінні навіть в Європі? Про запровадження широкопasmового інтернету краще й не згадувати. Чому наші політики в Берліні та Брюсселі тільки «їздять по орієнтирах» і більше не розробляють довгострокові стратегії? Наскільки дійсно конкурентоспроможним є наш соціальний устрій на сьогодні? Про це йтиметься у моїй книжці.

Якщо ви послухаете деяких критиків Китаю, вам може здатися, що вони нагадують вам пісню політичного активіста 1968 р. Франца Йозефа Дегенхардта: «Не грай з брудними дітьми, не співай їхніх пісень. Йди краще у верхнє місто і роби як твої брати» Ми насилу уявляємо собі, що ці брудні діти будуть – і почасти вже є – світовим вищим класом завтрашнього дня. І ми не хочемо, щоб вони ним стали. Власне, здатність скоріше переоцінювати конкурента, ніж його недооцінювати, не є виключно чеснотою купця. Ми забули про цю чесноту, і Пекін скористався цим. Китайці зараз більш упевнені в собі й сильні, ніж будь-коли. Вони переконані у правильності свого шляху. Можна навіть сказати, що певною мірою це стосується